

ROMAN DZWONKOWSKI SAC

Lublin

INSTYTUCJE ŻYCIA RELIGIJNEGO POLAKÓW W PAŃSTWACH POWSTAŁYCH PO ROZWIĄZANIU ZSSR

W imperium Rosji carskiej najważniejszymi instytucjami religijnymi Polaków były parafie Kościoła katolickiego (obrzędki rzymskiego). Ludność polska należała do niego niemal w całości i stanowiła w nim, w zależności od miejsca zamieszkania (Kresy Wschodnie I RP, Rosja europejska i azjatycka) od 80 do 90% wiernych. Jedynie w utworzonej w 1848 r. dla katolickiej ludności niemieckiej diecezji tyraspolskiej (z siedzibą w Saratowie nad Wołgą), obejmującej Powołże i południową Ukrainę, Polacy stanowili niespełna 30% wiernych (1917 r.). I tu jednak w parafiach, do których należeli, korzystali z reguły z opieki religijnej w języku polskim. W większych, miejskich skupiskach ludności polskiej w Rosji europejskiej i azjatyckiej przy parafiach istniały pewne instytucje o charakterze charytatywnym i oświatowym. W 1917 r. istniało w Rosji (poza Królestwem Kongresowym) ok. 1200 kościołów, kaplic i oratoriów katolickich obrzędki łacińskiego. Prowadzone w ogromnej ich większości duszpasterstwo w języku polskim i tradycyjna, rodzima kultura religijna stanowiły decydujący czynnik w zachowaniu przez tę ludność polskiej samoidentyfikacji narodowej. Było ono najszerzą formą oddziaływania różnych elementów jej rodzimej kultury.

W Rosji Sowieckiej (od 30 grudnia 1922 r. – ZSSR) polskie instytucje religijne (parafie) uległy całkowitej likwidacji do 1938 r. Pozostały jedynie dwa kościoły, tzw. francuskie, w Moskwie i Leningradzie. Analogiczny proces rozpoczęty po II wojnie światowej na ziemiach wschodnich II RP oraz w państwach bałtyckich i na innych terenach włączonych do ZSSR po 1945 r. (Zakarpacie, Mołdawia) doprowadził do likwidacji istniejących tam wszystkich polskich i innych instytucji religijnych, poza pewną liczbą kościołów (niekiedy bez duszpasterzy). W 1986 r. z ponad tysiąca na ziemiach wschod-

nich II RP wcielonych do ZSSR, pozostało na Białorusi 96 kościołów, a na Ukrainie ok. 60 (z czego 50 za przedwojenną granicą wschodnią, otwartych podczas okupacji niemieckiej). Jedynie w Republikach Litewskiej i Łotewskiej liczba parafii i kościołów nie została drastycznie zmniejszona.

Odradzające się od czasów tzw. *pierestrojki* M. Gorbaczowa najpierw w ZSSR, a następnie na terenach państw utworzonych po jego rozwiązaniu (1991 r.) instytucje życia religijnego Polaków powstały i powstają tam, gdzie istniały one uprzednio i gdzie w ukryciu przetrwały mniejsze lub większe społeczności, skupiska lub lokalne diaspory wiernych polskiego i niemieckiego pochodzenia. W ciągu 70 lat istnienia ZSSR dokonały się w nich zasadnicze zmiany, gdy chodzi o ich skład etniczny oraz w sferze używanego przez wiernych języka. Na terenie Rosji parafie etnicznie niegdyś przede wszystkim polskie stały się obecnie pod względem etnicznym mieszane, a przytłaczająca większość wiernych polskiego pochodzenia utraciła znajomość języka polskiego. Do głównych czynników tych przemian należały: antypolska, represyjna polityka władz ZSSR, brak jakichkolwiek instytucji polskich, bardzo wysoki procent małżeństw mieszanych oraz napływ ludności rosyjskiej innej do odradzających się społeczności parafialnych. W stosunkowo niewielkiej mierze, jeśli pominąć ośrodki miejskie, przemiany te dotknęły główne i tradycyjne skupiska ludności katolickiej i polskiej na terenie zachodniej Białorusi (Grodzieńszczyzna), na Wileńszczyźnie i na Ukrainie za Zbruczem. Na terenach tych pod koniec istnienia ZSSR i później polskie społeczności prowadziły usilne starania o odzyskanie kościołów i rejestrację parafii katolickich oraz pozyskanie do nich duszpasterzy.

W ramach zmian dokonywanych po II Soborze Watykańskim do liturgii oraz paraliturgii zamiast języka łacińskiego wprowadzono, głównie w latach dziewięćdziesiątych, język rosyjski, ukraiński i białoruski, zwykle na zasadzie równoległości (rzadko wyłączości). W ich wyniku dotychczasowy charakter życia religijnego i jego instytucji, językowo łaciński i polski, uległ niekiedy zasadniczym zmianom. Język polski w istniejących obecnie na Wschodzie instytucjach religijnych ma bardzo różny zakres. Zależy on od danego kraju, liczebności skupisk polskich i ich odległości od granicy polskiej, charakteru parafii (miejska, wiejska), uwzględniania życzeń i postulatów wiernych przez duszpasterzy, niekiedy ich orientacji narodowej oraz od innych jeszcze czynników. Na sytuację w tej dziedzinie nie ma większego wpływu fakt rozpoczęcia w 1988 r. pracy duszpasterskiej najpierw na Białorusi przez księży z Polski (początkowo 50 osób, obecnie ponad 100), których na terenach b. ZSSR pracuje ok. 400 (1998 r.). Podjęli oni pracę we wszystkich krajach powstałych po rozwiązaniu ZSSR, dla katolików wszystkich narodowości oraz

we wszystkich dawnych i nowo powstałych instytucjach religijnych (parafie, seminaria duchowne, kurie biskupie, wydawnictwa religijne i inne). Tam, gdzie jest większa liczba Polaków, elementy polskiej kultury religijnej i języka polskiego w kościołach podtrzymują także, w większym lub mniejszym stopniu, duszpasterze innej narodowości (Litwini, Łotysze, Białorusini, Ukraińcy, Niemcy i inni). W instytucjach religijnych dla katolików wszystkich narodowości, w tym i Polaków, pracują w różnych krajach również siostry zakonne narodowości polskiej i innej (Litwa, Łotwa, Białoruś, Ukraina, Mołdawia, Kazachstan) zarówno ze zgromadzeń, które w ukryciu przetrwały tam okres istnienia ZSSR, jak i przybyłe z Polski. Wkład materialny, formacyjny (kształcenie duchowieństwa) i koncepcyjny (plany kościołów) polskiego Kościoła katolickiego miał i ma nadal ogromne znaczenie w odrodzeniu instytucji religijnych na Wschodzie, służących katolikom różnych narodowości.

Od początku lat dziewięćdziesiątych istnienie instytucji polskich i służących Polakom, w tym religijnych, znajduje podstawę prawną w traktatach zawartych przez RP z kilkoma krajami ościennymi i innymi, w których istnieją polskie mniejszości narodowe. Gwarantują im one możliwość posiadania uznanych przez prawo instytucji religijnych i korzystania z nich. Są to kraje: Ukraina (traktat z 18 maja 1992 r., art. 11), Federacja Rosyjska (traktat z 22 maja 1992 r., art. 16), Białoruś (traktat z 23 czerwca 1993 r., art. 15), Łotwa (traktat z 1 lipca 1992 r., art. 15), Litwa (traktat z 26 kwietnia 1994 r., art. 14).

I. PARAFIE

1. ESTONIA

W Estonii istnieje siedem parafii katolickich obrządku łacińskiego (Tallin, Tartu, Valdze, Pärnu, Ahtme, Narvie i Silamäe) oraz dwa punkty dojazdowe (Sompa i Kivioli), w których obecni są Polacy. W wyniku laicyzacji młodszego pokolenia, liczba wiernych maleje. Katolików jest ok. 5 tys. W Estonii pracuje czterech księży z Polski (1998 r.). W liturgii i paraliturgii używa się języka polskiego.

2. ŁOTWA

Oficjalna liczba Polaków i katolików na Łotwie wynosi 60 tys. Należy do niej dodać nieznaną bliżej liczbę tych, którzy jako „paszportowi” Białorusini przybyli w okresie powojennym na Łotwę z części Wileńszczyzny, należącej obecnie do Białorusi, lecz utożsamiają się z polskością i należą do Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego. Dla 500 tys. katolików istnieje na Łotwie ok. 200 parafii. W ok. 20 z nich, tam gdzie istnieją większe skupiska Polaków, przede wszystkim w Rydze i na terenie Łatgalii (południowo-wschodnia część kraju), odprawiane są nabożeństwa w języku polskim. Duszpasterstwo w tym języku nie obejmuje jednak całej ludności polskiej żyjącej na Łotwie. Główne parafie poza Rygą, gdzie istnieje 6 placówek, w których pewne nabożeństwa odprawiane są w języku polskim, to: Dyneburg (Daugavpils), Krasław, Rezekne (Rzeczycza), Iłukszta, Indryca, Przydrujsk, Ludze (Lucyn) i Mitawa. Na Łotwie pracuje kilku księży Polaków urodzonych w tym kraju.

3. LITWA

W wyniku różnorodnych uwarunkowań historycznych, głównie dzięki zwartym i liczным skupiskom polskim i wykształconej już, pewnej kadrze własnej inteligencji, Polacy na Litwie mają bardziej niż gdzie indziej rozwinięte własne instytucje religijne, poza czysto kościelnymi. Ludność polska obecna jest na terenie 100 parafii na Wileńszczyźnie i w Wilnie (na ogólną ich liczbę 684 na Litwie). W ok. 50 stanowi bezwzględną większość. Według źródeł litewskich z 1995 r. („Lietuvos Aidas” 6 I 1995) nabożeństwa w języku polskim odprawiane były w 32 parafiach, w 29 – po litewsku, w 38 – w obydwu językach (tam nawet, gdzie ludność litewska stanowi tylko 7% ogółu mieszkańców). Język polski ulega stopniowemu ograniczeniu na rzecz języka litewskiego, w niektórych parafiach w ogóle się go nie używa (np. parafia Rotnica, Druskienniki, Marcinkańce, Ignalina, Rymaszany, Olany, Dukszty i inne w diec. wileńskiej). W Wilnie (110 tys. Polaków, czyli 18%) w jednym z kościołów (Świętego Ducha) nabożeństwa odprawiane są wyłącznie po polsku, w dziesięciu innych w obydwu językach, a w pozostałych wyłącznie po litewsku. W znanym sanktuarium maryjnym, w Ostrej Bramie, nabożeństwa odprawia się w języku litewskim i polskim. Do chwili obecnej władze kościelne nie pozwalają na odprawianie mszy św. po polsku w historycznej katedrze wileńskiej. Na Litwie w granicach sprzed 1939 r. nabożeństwa w języku polskim należą do wyjątków (Kowno), pomimo bardzo licznej niekiedy ludności polskiej (np. parafia Zarasai, diec. Poniewież – Panevėžys). Z ka-

tolicyzmem i polsnością identyfikuje się ogromna większość zamieszkałych na terenie Wilna i okolic „paszportowych” Białorusinów, przybyłych tu w okresie powojennym z sąsiedniej Białorusi. Należą oni do ludności polskiej zaliczonej w większości, bez jej zgody, do narodowości białoruskiej podczas spisów ludności.

4. BIAŁORUŚ

Na początku 1998 r. na Białorusi istniały 392 parafie katolickie obrządku łacińskiego, w zdecydowanej większości na terenach należących niegdyś do II RP. Pozostają one obecnie w granicach nowo utworzonej (1991 r.) diecezji grodzieńskiej oraz w zachodniej części diecezji pińskiej i archidiecezji mińsko-mohylewskiej. Głównym, często wyłącznym językiem nabożeństw jest na tych terenach język polski (parafie wiejskie). W parafiach na Białorusi centralnej i wschodniej używane są zwykle dwa lub trzy języki: białoruski, polski i rosyjski. Proporcje nabożeństw w językach – polskim i białoruskim w różnych parafiach mają charakter zmienny, w zależności od decyzji duszpasterzy. Większość wiernych na Białorusi zachodniej i w Mińsku oczekuje tu zdecydowanie duszpasterstwa w języku polskim. Wyłącznie białoruski i nie terytorialny status narodowościowy ma jedna z parafii w Mińsku (św. Rocha). Liczba ludności katolickiej na Białorusi oceniana jest na 1200 tys. lub znacznie więcej. Od 1 stycznia 1997 r. kompetencje dotychczasowej Rady do Spraw Religii, zajmującej się instytucjami religijnymi, przejął Komitet do Spraw Religii i Narodowości w randze ministerstwa.

5. UKRAINA

Liczbę ludności katolickiej obrządku łacińskiego na Ukrainie szacuje się od ok. miliona do 1 mln 500 tys. W zdecydowanej większości utożsamia się ona z narodowością polską, pomimo dość często bardzo słabej znajomości języka polskiego. Na początku 1998 r. istniało na Ukrainie 712 parafii obrządku łacińskiego. Poza terenem administratury apostolskiej Zakarpacia (siedziba w Mukaczewie – 74 parafie) Polacy należą do ponad 600 parafii w diecezjach: lwowskiej (245 parafii), łuckiej (36 parafii), kamieniecko-podolskiej (178 parafii) i żytomierskiej (ok. 115 parafii). Te ostatnie diecezje obejmują tereny południowej i wschodniej Ukrainy oraz Krym (diecezja kamieniecko-podolska), należące niegdyś do diecezji tiraszowskiej (z siedzibą w Saratowie nad Wołgą). We wszystkich parafiach obecny jest, w różnym zakresie, w zależności od terenu, język polski. W licznych skupiskach Polaków na terenie diecezji żytomierskiej, kamienieckiej i lwowskiej jest on nadal, w wyniku

postawy wiernych, językiem przeważającym, lecz niewyłącznym. W stolicy Ukrainy, Kijowie, w trzech istniejących kościołach, język polski zajmuje miejsce równoległe z ukraińskim, rosyjskim i innymi (zachodnimi) językami. Liczbę katolików obrządku łacińskiego w tym mieście, którymi w dużej większości są Polacy, ocenia się na ok. 100 tys. osób. Praktykujący stanowią ok. 10%. We Lwowie, w dwóch otwartych tam kościołach katolickich obrządku łacińskiego (do 1945 r. istniało ich 32) nabożeństwa odprawiane są wyłącznie w języku polskim. Na terenie diecezji kamienieckiej w pojedynczych wypadkach język polski został w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, wyłącznie z inicjatywy lokalnych duszpasterzy (z Polski), niemal całkowicie zastąpiony językiem ukraińskim. Na Ukrainie wschodniej i na Krymie obok języka rosyjskiego i ukraińskiego obecny jest także niekiedy język polski. Ogółem na Ukrainie pracuje ok. 170 księży z Polski i istnieje 16 żeńskich domów zakonnych obrządku łacińskiego.

6. MOŁDAWIA

W utworzonej 28 października 1993 r. administraturze apostolskiej w Mołdawii istnieje ok. 10 parafii i pracuje kilkusobowa grupa księży z Polski. Liczba wiernych oceniana jest na ok. 15 tys. osób, głównie polskiego i niemieckiego pochodzenia. W duszpasterstwie i nabożeństwach używany jest także język polski.

7. FEDERACJA ROSYJSKA

Na terenach Rosji europejskiej i azjatyckiej zamieszkuje nieznaną bliżej liczbą katolików, ocenianą obecnie na ok. milion osób. Znaczną jej część stanowi ludność polskiego pochodzenia. Należy ona do dwu administratur apostolskich, utworzonych w 1991 r. Pierwsza, z siedzibą w Moskwie, obejmuje Rosję europejską oraz pogranicza Europy i Azji (Północny Kaukaz). Liczbę katolików w niej ocenia się na 300 tys. osób, wśród których nie małą część stanowią wierni o polskim rodowodzie. W granicach drugiej (siedziba w Nowosybirsku) leży Syberia i Daleki Wschód. Wszystkie należące do wymienionych administratur parafie mają charakter narodowościowo mieszany. We wszystkich niemal, poza Powołżem, obecni są wierni polskiego pochodzenia. W obydwu administraturach pracuje ponad 100 księży z Polski oraz kilkanaście sióstr zakonnych. Językiem nabożeństw jest głównie język rosyjski i niemiecki, rzadko polski. Do administratury apostolskiej w Moskwie należy obecnie (1998 r.) 91 parafii. 17 placówek duszpasterskich istnieje w obwodzie kaliningradzkim. Językiem używanym w nabożeństwach jest tu

język rosyjski, polski, litewski i niemiecki. Ogół katolików w tym obwodzie oceniany jest na ok. 50 tys. osób. Główne skupiska ludności polskiej w Rosji europejskiej istnieją w Moskwie (6 parafii, z których tylko dwie dysponują własnymi kościołami) i Sankt-Petersburgu (6 parafii). W obydwu tych miastach nabożeństwa dla Polaków odprawiane są w języku polskim.

Administratura apostolska Syberii z siedzibą w Nowosybirsku (istnieje od 13 kwietnia 1991 r.) posiada ok. 200 wspólnot katolickich, w tym 76 zarejestrowanych. Istnieją one przede wszystkim w dawnych skupiskach polskich na Syberii i Dalekim Wschodzie. Do bardziej znanych należą: Omsk, Tomsk, Nowosybirsk, Orenburg, Czelabińsk, Jekaterinburg, Tobolsk, Tiumeń, Nowowarszawka, Bernauł, Stawropol, Biełostok (Białystok), Krasnojarsk, Wierszyna, Irkuck, Prokopiewsk, Jakuck, Chabarowsk, Władywostok. Tylko w niektórych z nich ludność polskiego pochodzenia, która zachowała znajomość języka polskiego, może uczestniczyć w nabożeństwach odprawianych także i w tym języku. Liczbę katolików na Syberii ocenia się na ok. 500 tys.

8. GRUZJA

Dużą część nielicznej kolonii polskiej w Gruzji skupia się w stolicy kraju, Tbilisi. W miejscowym kościele katolickim (potocznie zwanym „polskim”) do niedawna używany był także język polski obok kilku innych języków (gruzińskiego, rosyjskiego, niemieckiego, assyryjskiego i łaciny). Ostatnio, wobec znikomej liczby wiernych polskiego pochodzenia, nie ma nabożeństw w tym języku, choć niektóre modlitwy odmawiane są niekiedy także i po polsku.

9. KAZACHSTAN

W 1956 r. w Kazachstanie wśród ludności polskiej, deportowanej w 1936 r. z Ukrainy, nieoficjalną pracę duszpasterską rozpoczęli polscy księża uwolnieni z łagrów. Pierwsze (oficjalnie uznane i zarejestrowane) instytucje religijne Polaków i Niemców, w postaci kaplic i parafii, powstały dopiero w 1977 r. (Karaganda, Taińcza). W 1990 r. do Kazachstanu udali się pierwsi księża z Polski, których obecnie (1998 r.) jest tam 18. Decyzją papieża Jana Pawła II 11 kwietnia 1991 r. utworzona została administratura apostolska Kazachstanu, Tadżykistanu, Uzbekistanu, Kirgistanu i Turkmenistanu z siedzibą w Karagandzie. Jej administratorem został, pracujący od 1981 r. w Kazachstanie i mianowany biskupem, ks. Jan Lenga, Polak z Podola. W sierpniu 1992 r. prymas Polski, kard. J. Glemp, wizytował główne skupiska polskie w tym kraju, a rok później abp H. Muszyński z Gniezna. W 1997 r. istniało

w Kazachstanie ok. 50 placówek duszpasterskich, w tym ok. 40 parafii. Na początku lat dziewięćdziesiątych pracę podjęły tam zakonnice z Polski (ss. Służebniczki Niepokalanego Poczęcia NMP z Wielkopolski). Po 1990 r. w miejscowościach o większej liczbie Polaków zbudowane zostały kościoły; są to: Czkałowo, Krasnoarmiejsk, Zielony Gaj, Oziernoje (70% Polaków) i Nowokubanka. 9 kwietnia 1994 r. papież Jan Paweł II mianował nuncjusza apostolskiego w Kazachstanie, Kirgistanie i Uzbekistanie z siedzibą w Ałma Acie. Został nim Polak, abp Marian Oleś. W istniejących parafiach ludność polskiego pochodzenia ma zapewnione nabożeństwa w języku polskim. Jej oficjalna liczba wynosi 60 tys., rzeczywista oceniana jest na dwukrotnie lub trzykrotnie wyższą.

10. TURKMENIA (TURKIESTAN, TURKMENISTAN) I UZBEKISTAN

W pierwszym z wymienionych krajów istnieją dwie placówki duszpasterskie, prowadzone m.in. przez księży z Polski w Samarkandzie (7030000 Samarkanda, ul. Czełakskaja 10, tel. 3662/33-40-14) i w Aszchabadzie. Nieznana jest bliżej liczba katolików. W Uzbekistanie liczbę Polaków ocenia się na ponad 3 tys. W stolicy kraju, Taszkencie, gdzie mieszka ok. 1200 Polaków, istnieje parafia o przedrewolucyjnych tradycjach (zbudowany przez Polaków na początku XX w. kościół jest zdewastowany). Prowadzą ją księża franciszkanie z Polski. Przy prowizorycznej kaplicy istnieje salka katechetyczna, w której odbywają się lekcje języka polskiego dla dzieci. (Adres: 700015 Taszkent, ul. 2 Sapernaja 13, tel. 3712/56-30-10).

W sumie na terenie wymienionych krajów istnieje ponad 1000 parafii katolickich obrządku łacińskiego, w których są lub bywają (Rosja) odprawiane nabożeństwa w języku polskim lub też w których Polacy mogą, w różnym stopniu i zakresie, używać ojczystego języka w życiu religijnym. Są one najważniejszym czynnikiem integrującym zarówno społeczności, skupiska lub diaspory polskie w różnych krajach i regionach. Niektóre z nich, będące sanktuariami maryjnymi o dawnych, odnowionych lub tworzących się tradycjach, mają szerszy niż tylko lokalny zasięg oddziaływania, jak np. Ostra Brama na Litwie, Budzław, Boruny i Brześć na Białorusi, Berdyczów, Latyczów i Dowbysz na Ukrainie. Szerszym zasięgiem wyróżniają się także kościoły katedralne w aktualnych i dawnych stolicach biskupich na Białorusi (Grodno, Pińsk, Mohylew) i na Ukrainie (Lwów, Łuck, Żytomierz, Kamieniec Podolski). W wyniku panującego do niedawna systemu politycznego oraz braku kadry i środków, inne instytucje religijne Polaków, poza parafiami, są bardzo nieliczne i słabe.

II. INSTYTUCJE KOŚCIELNE, RELIGIJNE, STOWARZYSZENIA, INNE

1. LITWA

Seminaria duchowne

Zarówno w istniejącym w latach powojennych seminarium duchownym w Kownie, jak w reaktywowanych seminariach w Wilnie i w Telszach (4 września 1989 r.) studiują kilkusobowe grupy Polaków. Dla zainteresowanych wykładany bywa język polski.

Inne instytucje

Katolickie Stowarzyszenie Polaków na Litwie. Założone w 1990 r. w Wilnie, posiada osobowość prawną. W 1996 r. istniało 10 oddziałów w terenie. Siedziba stowarzyszenia mieści się przy kościele Świętego Ducha (2001 Wilno, ul. Dominikanu 8). Jego celem jest m.in. „praca w zakresie tworzenia, pogłębiania i szerzenia kultury społecznej, intelektualnej, artystycznej i obyczajowej” (Statut, art. 8). Prezes: Wincenty Gricewicz.

Polskie Centrum Katechetyczne w Wilnie. Powstało w 1991 r. w celu przygotowywania katechetów dla szkół polskich na Litwie. Posiada siedzibę przy kościele Świętego Ducha w Wilnie.

Stowarzyszenie Katolickie przy parafii św. Rafała w Wilnie (1997).

Klub Młodzieży Katolickiej (istniał w 1993 r.; inf.: „Znad Wili” 1993, nr 4, s. 2; brak bliższych danych).

Młodzież „Rodzina Dominikańska”. Parafia Świętego Ducha w Wilnie.

Wileńskie Towarzystwo Dobroczynności. Powstało w 1993 r. jako polskie, pierwsze na Litwie po II wojnie światowej stowarzyszenie tego rodzaju. Jego kierownictwo w 1993 r. objął ks. Jerzy Dąbrowski (brak bliższych informacji).

Religijne audycje radiowe

Od jesieni 1992 r. w pierwszym programie radia litewskiego nadawana była w każdą niedzielę półgodzinna audycja religijna w języku polskim. W jej ramach wygłaszana jest homilia. W radiu polskojęzycznym „Znad Wili” od 1993 r. nadawane są także w każdą niedzielę homilie, wygłaszane przez księży polskich z kościoła Świętego Ducha w Wilnie.

Chóry kościelne

Chór kościelny dorosłych, parafia Świętego Ducha (2024 Wilno, ul. Dominikanu 6); Chór młodzieży męskiej „Dominicanes Vilmenses”, parafia Świętego Ducha (adres jw.); Dziecięcy chór kościelny, parafia Świętego Ducha (adres jw.); Chór kościelny dorosłych „ECHO”, parafia św. Rafała (2005 Wilno, ul. Upeš 1); Chór kościelny dorosłych, parafia św. św. Piotra i Pawła (2025 Wilno, ul. Antokolska).

2. BIAŁORUŚ

Seminarium duchowne

Otwarte zostało 1 września 1990 r. w Grodnie. Od początku ma charakter narodowościowo mieszany (Polacy, Białorusini, Rosjanie, inni). Nauczanie odbywa się w języku polskim. Biblioteka zaopatrzona jest w polskie książki filozoficzno-teologiczne. W 1997 r. seminarium liczyło 140 alumnów głównie z Białorusi. Studiują w nim także alumni polskiego pochodzenia należący do diecezji pińskiej i archidiecezji mińsko-mohylewskiej, które nie posiadają własnych seminariów, oraz alumni z innych krajów. (Adres: 230025 Grodno, Płoczcza Komuny L-3).

Inne instytucje

Instytuty Wyższej Kultury Religijnej w Grodnie i Baranowiczach

IWKR w Grodnie powstał w styczniu 1990 r. Wykłady (w języku polskim) w sobotę i niedzielę prowadzą głównie wykładowcy z IWKR w Suwałkach. W 1996 r. studiowały 82 osoby. Mieści się przy kurii biskupiej w Grodnie (230025 Grodno, Sowieckaja Płoczcza 1). IWKR w Baranowiczach istnieje od grudnia 1992 r., prowadzony jest przez księży werbistów. (Adres: 225320 Baranowicze, wul. Szewczenki 6, tel. 65-606). Zajęcia odbywają się głównie w języku białoruskim. Obydwa instytuty otwarte są dla studentów wszystkich narodowości, w tym i prawosławnych. Program trzech lat studiów obejmuje przedmioty w zakresie teologii, filozofii, katechetyki, pedagogiki i religioznawstwa. Wydział katechetyczny przygotowuje do pracy katechetycznej, wydział ogólny ma na celu pogłębienie wiedzy religijnej.

Klub Myśli Chrześcijańskiej w Mińsku. Powstał w grudniu 1992 r. dzięki Polskiemu Towarzystwu Naukowemu, istniejącemu w ramach Związku Polaków na Białorusi (inf.: „Głos znad Niemna” 22-29 II 1993, nr 8). Brak informacji o działalności klubu, podobnie jak o założonym 2 lutego 1992 r. w

Grodnie Klubie Katolickim, którego prezesem została Irena Omeliańczyk. Klub Myśli Chrześcijańskiej zakładał otwarcie na członków wszystkich narodowości.

Katolicka Organizacja Charytatywna CARITAS z centralą w Mińsku. Istnieją trzy oddziały: mińsko-mohylewsko-witebski (w Mińsku), brzesko-homelski i grodzieński. Ten ostatni powstał 7 stycznia 1995 r. (przy kurii biskupiej w Grodnie). CARITAS na Białorusi współpracuje z CARITAS INTERNATIONALIS w różnych krajach zachodnich, w tym w Polsce, i rozdziela pomoc szpitalom, domom opieki i osobom indywidualnym wszystkich narodowości na Białorusi. Organem oddziału w Grodnie jest dwujęzyczny, polsko-białoruski, kwartalnik informacyjny „Misericordia”. Redaktor naczelny: Laura Michajlik. (Adres: 230023 Grodno, ul. Wielka Trojecka 50/2, tel.(0152) 44-64-71).

Hospicjum stacjonarne w Sopoćkiniach k. Grodna („ośrodek opieki nad chorymi i humanizacji kontaktów międzyludzkich”). Powstało 10 marca 1996 r. (Adres: ks. Witold Łozowicki, „Hospicjum” przy rzymskokatolickiej parafii pw. św. Jozefata Kuncewicza w Teolinie, 231733 Sopoćkinie, ul. Teolińska 45, tel. 99-21-30 – inf.: „Biuletyn Stowarzyszenia Wspólnota Polska” Warszawa 1996, nr 3, s. 2).

3. UKRAINA

Seminarium duchowne diecezji kamieniecko-podolskiej w Gródku Podolskim

Otwarte 1 października 1991 r., co faktycznie było jego reaktywowaniem po 130 latach nieistnienia. 25 października 1996 r. obchodzono 275 rocznicę jego założenia (inf.: „Wołyńska Sekcja Informacji Katolickiej. Komunikaty” 1996, nr 22(51), s. 2). Rektorem od początku jest ks. Jan Ślepowroński (z diec. siedleckiej). Seminarium ma charakter narodowościowo mieszany. Kadra wykładowców i wychowawców w ogromnej większości pochodzi z Polski. Należy do niej także grupa profesorów dojeżdżających z Polski, w tym niektórzy z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wykłady odbywają się przede wszystkim w języku polskim. Biblioteka seminaryjna powstała z polskich wydawnictw filozoficznych i teologicznych. Wykładany jest język polski i ukraiński. Codzienna liturgia odbywa się na zmianę w języku łacińskim, polskim, ukraińskim i rosyjskim. W roku akad. 1996/97 seminarium afiliowane zostało do Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie. W tym samym roku rozpoczęło w nim studia 80 alumnów, w ogromnej większości z Ukrainy. (Adres: 281630 Gródek Podolski, ul. Pionierski Piereułek 14).

Seminarium duchowne diecezji żytomierskiej w Worzelu k. Kijowa

Formalnie powstało równocześnie z seminarium diecezji kamienieckiej, lecz nie jako samodzielna instytucja. Jej alumni rozpoczęli studia w seminarium diecezji kamienieckiej w Gródku. Rok akad. 1996/97 rozpoczęło w nim 23 studentów należących do tej diecezji. W 1994 r. w miejscowości Worzel k. Kijowa otwarty został zerowy kurs samodzielnego seminarium duchownego diecezji żytomierskiej. Korzysta ono z kadry wychowawców i wykładowców z Polski. Zajęcia odbywają się głównie w języku ukraińskim. Jego rektorem jest ks. Ryszard Szmist. Biskup żytomierski, Jan Purwiński, zwrócił się z apelem o nadsyłanie z Polski do seminarium w Worzelu podręczników z filozofii i teologii („Słowo. Dziennik Katolicki” 1996, nr 207 z 24 X).

Seminarium archidiecezji lwowskiej w Brzuchowicach k. Lwowa

Otwarte 1 września 1996 r. Grupa 12 alumnów rozpoczęła rok zerowy. Wykładany jest język polski. Kadra wykładowców pochodzi głównie z Polski. Rektorem seminarium jest urodzony we Lwowie ks. Władysław Derunow. Alumni starszych kursów tego seminarium studiują na KUL-u i w seminarium przemyskim. Z Kościoła katolickiego na Ukrainie tak w seminariach własnych, jak i w Polsce ok. 170 alumnów przygotowuje się do kapłaństwa.

Inne instytucje

Diecezjalne Studium Katechetyczne w Gródku Podolskim (diec. kamieniecko-podolska). Założone zostało w 1994 r. z trzyletnim programem nauczania (udział 60 osób). W 1997 r. przekształcone w Instytut Teologiczno-Katechetyczny z czteroletnim programem nauczania. Wykłady odbywają się w każdą sobotę i niedzielę oraz przez miesiąc w czasie wakacji.

Klub Myśli Katolickiej we Lwowie. Powstał w 1991 r. i liczył wówczas ok. 100 (?) członków. Stawiał sobie za cel działalność społeczną, kulturalną i charytatywną. Prezesem była Teresa Adamska (brak bliższych informacji).

Rzymsko-Katolickie Towarzystwo Polonijne przy kościele św. Mikołaja w Kijowie. Powstało w grudniu 1992 r. Prezesem wybrano Ludwikę Niżyńską (inf.: „Biuletyn Stowarzyszenia Wspólnota Polska” 1993, nr 18, s. 6; brak bliższych informacji).

Katolickie Towarzystwo „POLONIA”. Powstało w 1993 r. w Kijowie (inf.: „Biuletyn Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie” 1994, nr 2, s. 18; brak bliższych informacji). W 1994 r. w Kijowie istniał również Katolicki Klub Dyskusyjny (inf.: tamże, 1995, nr 4-5, s. 16; brak bliższych informacji).

Klub Inteligencji Chrześcijańskiej w Łucku. Powstał na początku lat dziewięćdziesiątych z inicjatywy s. Krystyny Kamińskiej. Opiekę nad nim przejął ks. dr Adam Gmitrzuk („Słowo. Dziennik Katolicki” 1995 z 9 V; brak bliższych danych).

Polsko-Religijne Centrum Kulturalne. Istnieje przy parafii katolickiej w Nikołajewie (stolica obwodu). Jego przewodniczącą jest Irina Andrejewa (inf.: „Biuletyn Stowarzyszenia Wspólnota Polska” 1997, nr 3, s. 27).

Polskie audycje katolickie w Radio Lwów. Nadawane są dwa razy w tygodniu (inf.: „Radość Wiary – Radist Wiri” (Drohobycz) 1996, nr 1(14)).

Chór katedry lwowskiej ECHO istnieje od 1971 r.

4. FEDERACJA ROSYJSKA

Seminarium duchowne w Sankt-Petersburgu

Rozpoczęło działalność w Moskwie w roku akad. 1993/94. W 1995 r. zostało przeniesione do Sankt-Petersburga. Wykładany jest w nim język polski. W 1996 r. liczyło 50 alumnów i starało się o otrzymanie statusu uczelni wyższej. Wśród kadry wykładowców są Polacy z Polski.

PISMA KATOLICKIE

Przez cały okres istnienia ZSSR nie ukazywały się katolickie pisma religijne dla Polaków. Pierwsze pojawiły się po rozwiązaniu tego państwa. Tylko bardzo nieliczne z nich, przeznaczone dla polskiej ludności katolickiej, mające charakter wyłącznie religijny, można zaliczyć do instytucji religijnych w najszerszym sensie. Inne od chwili powstania zamieszczają regularnie materiały religijne. Większość pism wyłącznie religijnych na Białorusi i na Ukrainie wydawana jest w języku białoruskim i ukraińskim, niekiedy (na Białorusi) z niewielkimi fragmentami w języku polskim.

1. ŁOTWA

„Polak na Łotwie”. Dwumiesięcznik informacyjno-kulturalny Związku Polaków na Łotwie. Ukazuje się od marca 1991 r. Drukiem wydawany od 1992 r. Zamieszcza regularnie teksty religijne. Nakład nieznany. (Adres redakcji: LV-1007 Ryga, ul. Słuskas 36).

2. LITWA

„Spotkania”. Gazeta katolicka. Ukazuje się od grudnia 1992 r., początkowo jako miesięcznik. „Gazeta Parafii Świętego Ducha” w Wilnie. Od czerwca 1996 r. wydawana jako dwutygodnik dla Polaków na terenie archidiecezji wileńskiej. Nakład nieznany. (Adres redakcji: 2001 Wilno, ul. Dominikanu 8, tel. 62-95-95).

„Magazyn Wileński”. Niezależny Miesięcznik Ilustrowany. Pismo Polaków na Litwie. Ukazuje się od stycznia 1990 r. i dużą część poświęca tematyce religijnej. Nakład nieznany. (Adres redakcji: 2056 Wilno, Laisves 60, Dom Prasy, pokój 701-702, tel.(3702) 42-60-76).

„Przeгляд”. Dodatek w języku polskim do gazety „Apžvalga”, organu Chrześcijańsko-Demokratycznej Partii Litwy. Publikowany był nieregularnie. Zaczął się ukazywać od 1992 r., wydano ok. 10 (?) numerów. Pismo niemal w całości poświęcone było tematyce religijnej. W 1994 r. nakład wynosił 2 tys. egz. Redaktor: Medard Czobot. (Adres redakcji: 2001 Vilnius, sv. Ignoto g. 14-6).

W 1996 r. przestał ukazywać się biuletyn parafialny „Siewca Prawdy”, wydawany przez rzymskokatolicką parafię w Ejszyszkach od czerwca 1994 r.

3. BIAŁORUŚ

„Wiera i żyt'ie – Wiara i Życie – Wiera i żyzn. Katolicki Czasopis”. Trójjęzyczne, białorusko-polsko-rosyjskie czasopismo wydawane nieregularnie w Mińsku od czerwca 1993 r. przez parafię pw. św. św. Szymona i Heleny w Mińsku. Pierwszy numer – 10 tys. nakładu. Ukazało się kilka numerów. Redaktorem naczelnym jest ks. Uładzislau Zawalniuk. (Adres redakcji: Mińsk, wul. Sowieckaja 15, kascieł sw. Simona i Aleni). Brak informacji o dalszym ukazywaniu się pisma.

„Ave Maria. Wydańnie Dabraczynnaga Fondu Mac' Bożaja Fatimskaja”. Pierwszy numer ukazał się w listopadzie 1994 r. Objętość 36 stron, format A-4. Pismo białoruskojęzyczne. Redaktor: Maciej Ostoja-Lniski MSF. Początkowy nakład 2 tys. egz., później 5 tys. (Adres redakcji: 220030 Mińsk, Płószcz Swobody 9-10).

„Dyjałog. Kulturna-Religijni Czasopis”. Miesięcznik wydawany od stycznia 1994 r. przez polskich księży werbistów w Baranowiczach, początkowo wyłącznie w języku rosyjskim i białoruskim, później także z jednostronicowym tekstem w języku polskim. Liczy 28 stron. Nakład początkowo 2 tys., a następnie 9 i 10 tys. egz. Redaktorem naczelnym do kwietnia 1998 r. był ks. Jerzy Mazur SVD, mianowany w tym miesiącu biskupem pomocniczym

administratora apostolskiego syberyjskiej części Rosji bpa Josepha Wertha. W styczniu 1997 r. ukazał się 34 nr pisma. (Adres redakcji: 225320 Baranowicze, wul. Szewczenki 6, tel. 65-606).

„Słowo Życia”. Dwutygodnik diecezji grodzieńskiej, wydawany w trzech językach: polskim, białoruskim i rosyjskim przez Wydawnictwo Diecezji Grodzieńskiej od początku 1997 r. (Adres redakcji: 230023 Grodno, Pl. Sowiecki 4).

Biuletyny parafialne w języku polskim i białoruskim: „Biuletyn Niedzielny” – wydawany w Brześciu; „Jutrzenka” – pisemko dla dzieci wydawane w parafii Lida-Słobódka; „Hołos Duszy” – pismo w języku białoruskim wydawane w parafii Miory (Wileńszczyzna) przez ks. Vladasa Petraitisa.

„Głos znad Niemna”. Tygodnik Związku Polaków na Białorusi ukazujący się od grudnia 1990 r. Nakład ok. 10 tys. egz. (Adres redakcji: 230005 Grodno, ul. Dzierżyńskiego 32, tel. 44-94-57).

„Magazyn Polski”. Kwartalnik Związku Polaków na Białorusi, wydawany nieregularnie od 1992 r. (Adres redakcji: 230005 Grodno, ul. Dzierżyńskiego 90a).

„Ziemia Lidzka”. Czasopismo od końca 1996 r. redagowane w Lidzie. Ukazało się ponad 20 numerów. (Adres redakcji: 231300 Lida, ul. Goworowa 25A, tel. 435-12).

4. UKRAINA

„Parafialna Gazeta”. Dwutygodnik Katolickich Parafii Ukrainy. Ukazuje się od końca 1993 r. w Kijowie, początkowo jako „Parafialna Gazeta Rzymsko-Katolickich Parafii m. Kijowa”. Wydawany w języku ukraińskim przez wydawnictwo Collège’u Teologicznego św. Tomasza z Akwinu, prowadzonego przez oo. dominikanów. Początkowo nakład wynosił kilkaset egzemplarzy, w 1996 r. 10 tys. (Adres redakcji: 252001 Kiiw, a/s Nr 78, tel. 293-38-89).

„Kołegija”. Kwartalnik o charakterze naukowym i publicystycznym poświęcony problematyce teologicznej i filozoficznej. Wydawany przez oo. dominikanów z Collège’u Teologicznego św. Tomasza z Akwinu w Kijowie w języku ukraińskim. Nakład 4,5 tys. egz., objętość ok. 150 stron. Redaktor naczelny: Wojciech Jezienicki OP. (Adres redakcji: 252001 Kiiw, wul. Kostiolna 17, tel. 228-71-71).

„Christiańskij Wistnik”. Czasopis Żytomirskiego Diocezu Rymko-Katolickoj Cerkwy. Miesięcznik wydawany w języku ukraińskim przez oo. dominikanów z Collège’u Teologicznego św. Tomasza z Akwinu w Kijowie. Nakład w 1994 r. 4 tys. egzemplarzy. Wydawca: Wydawnictwo „KAIROS”, Wojciech

Jezienicki OP, ul. Stolarska 12, Kraków. (Adres redakcji: 252001 Kiiw, a/s Nr 78, tel. 293-38-89).

„Ave Maria”. Gazeta Christijan-Katolikiw. Miesięcznik wydawany przez diecezję kamieniecko-podolską od września 1991 r.; początkowo w Winnicy, wyłącznie w języku ukraińskim; od 1994 r. niekiedy także z krótkimi tekstami w języku polskim. Początkowy nakład 25 tys. egz. spadł do kilku tysięcy. (Adres redakcji: 281900 Kamjaneć-Podilskij, wul. Franciszkańska 2).

„Christiańskie Słowo”. Gazeta Rimsko-Katolickoj Parafii m. Krasiliowa. Później wydawane jako „Christiańskie Słowo: Czasopis Bratiw Mniejszych Kapucyniów.” Miesięcznik ukazujący się w języku ukraińskim. (Adres redakcji: 281500 Krasiliw, ul. Lenina 46, tel. 236-83).

„Credo”. Błagodijna Gazeta Christiańskiej Mołodi. Ukazuje się nieregularnie w języku ukraińskim. Redaktor naczelny: Wiaczesaław Bramski. W 1993 r. nakład wynosił 18 tys. egz. (Adres redakcji: 286000 Winnica, wul. Lenina 12, tel. 247-50).

„Radość Wiary – Radist Wiry”. Ukazuje się od 1993 r. Początkowo wydawany jako kwartalnik parafii św. Bartłomieja w Drohobyczu, kierowanej przez oo. redemptorystów, a od nru 10 (1996) jako kwartalnik archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego. Wydawany w języku polskim i ukraińskim, z pewną przewagą pierwszego. (Adres redakcji: 293720 Drohobycz, wul. Daniła Galińskiego 12, tel. 236-70).

„Wołanie z Wołynia – Wołańja z Wołynii”. Pismo religijno-społeczne rzymskokatolickiej diecezji łuckiej. Dwumiesięcznik ukazujący się od listopada 1994 r., początkowo jako pismo rzymskokatolickiej parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Ostrogu, a od nru 10 (1996) jako ogólnodiecezjalne (w 1996 r. istniało w odrodzonej diecezji łuckiej 26 parafii) do użytku wewnętrznego w podwójnej wersji językowej, polskiej i ukraińskiej. Redaktor naczelny: ks. Witold J. Kowalów. (Adres redakcji: Riwieńska obł., 265620 Ostrig, wul. Kardasiewicza 1, tel. 2-30-38. Adres dla korespondencji w Polsce: 34-520 Poronin, skr. poczt. 9).

„Wołyńska Sekcja Informacji Katolickiej. Komunikaty”. Ukazują się w polsko-ukraińskiej wersji językowej (kilka stron A-4) w Ostrogu na Wołyniu. Redaktor naczelny: ks. Witold J. Kowalów. (Adres redakcji: 265620 Ostrig, wul. Kardasiewicza 1, tel. 2-30-38).

„Razem”. Pilotażowy numer pisma wydanego na koniec 1996 r. przez parafię rzymskokatolicką w Równem, w języku polskim i ukraińskim. Format A-5, stron 16.

„Gazeta Lwowska”. Pismo Towarzystwa Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej, ukazujące się od 24 grudnia 1990 r. we Lwowie, obecnie tygodnik.

Redaktor naczelny: Bożena Rafalska. (Adres redakcji: 290000 Lwów, ul. Słowackiego 1, Poczta Główna, skr. poczt. 293).

„Dziennik Kijowski”. Ukazuje się nieregularnie od marca 1992 r. jako dodatek do gazety „Hołos Ukrainy”. Do 1997 r. wydano ok. 30 numerów. (Adres redakcji: 252054 Kijów, ul. Gogolewska 23, tel. 216-31-37).

„Krynica”. Kwartalnik mniejszości polskiej na Ukrainie. Ukazuje się od 1994 r. Redaktor naczelny: Stanisław Panteluk. Wydawca: Wydawnictwo „KAİROS”, Wojciech Jezienicki OP, ul. Stolarska 12, Kraków. (Adres redakcji: 252001 Kijów, skr. poczt. nr 78, tel. (044) 450-29-50).

5. FEDERACJA ROSYJSKA

„Swiet Ewangelija”. Gazeta Apostolskiej Administratury dla katolików łacińskiego obriada ewropejskiej czasti Rossji. Tygodnik wydawany w Moskwie od października 1994 r. przez Collège Katolickieskiej Teologii im. sw. Fomy Akwinskogo. Redaktor naczelny: o. Bernard Antonini. (Adres redakcji: 117415 Moskwa, a/ja 21, tel. (7095) 161-63-94).

„Kaliningradzkij Katolickieskij Wiestnik”. Wydawany od początku 1996 r. o objętości 8 stron. Nakład kilku pierwszych numerów 999 egz. (Adres redakcji: 236006 Kaliningrad, a/ja 333, KKW).

„Głos znad Pregoly”. Pismo Wspólnoty Kultury Polskiej w Kaliningradzie, wydawane od początku 1996 r. przy wsparciu Oddziału Wojewódzkiego Polskiego Związku Katolicko-Społecznego w Elblągu. Redaktor naczelny: Kazimierz Ławrynowicz. (Adres redakcji: Kaliningrad, ul. Maryny Raskowej 15, tel. (0112) 27-26-68).

„Nasza Polonia”. Pismo Polaków na Kaukazie Północnym. Wydawane w Krasnodarze w języku rosyjskim i polskim. Zamieszcza materiały religijne. W grudniu 1996 r. ukazał się pierwszy numer. Redaktor naczelny: Andrzej Ostaszewski (inf.: „Gazeta Lwowska” 1997, nr 2, s. 7).

Wszystkie wymienione pisma mają zwykle stosunkowo ograniczony zasięg. Wobec stopniowo rosnącej znajomości języka polskiego wśród młodszego pokolenia ludności polskiej oraz zainteresowania nim wszystkich jej generacji bardzo widoczny jest brak popularnych pism religijnych w tym języku.

Nieformalną instytucją religijną Polaków, istniejącą na terenie wszystkich wymienionych krajów, jest Opłatek, charakterystyczny dla polskiej kultury religijnej. W okresie Bożego Narodzenia od czasów *pierestrojki* organizują go wszystkie stowarzyszenia polskie (religijne i świeckie) i ich oddziały, niezależnie od charakteru i celów stowarzyszeń. Spotkaniom ich członków z okazji Opłatka towarzyszą często występy zespołów dziecięcych i młodzie-

żowych. Ich znaczenie polega na integracji środowisk polskich i podtrzymywaniu więzi z kulturą ojczystą.

Najważniejsze instytucje religijne Polaków, jakimi są parafie w różnych krajach powstałych po rozwiązaniu, przechodzą obecnie na tzw. Kresach Wschodnich I i II RP historyczną ewolucję. Polega ona na wprowadzaniu do ich funkcjonowania i liturgii nowego, do niedawna w bardzo niewielkim stopniu obecnego czynnika kulturowego w postaci innych niż dotychczas (łacina i język polski) języków: białoruskiego, ukraińskiego i rosyjskiego. Będzie to oddziaływać na dziedzinę dotychczasowej, polskiej przede wszystkim, samoidentyfikacji narodowej wiernych Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego na wspomnianych terenach.

BIBLIOGRAFIA

Directorium Cultus Divini in Dioecesi Tiraspolensi, anno Domini 1919, Odessae 1919, s. 111; *Elenchus Cleri et Ecclesiarum Archidioecesis Mohiloviensis in Russia in diem 5 Decembris 1932*, Warszawa; *Schematismus Archidioecesis Leopoldensis Ritus latini*, Leopoli 1939; *Schematyzm archidiecezji lwowskiej*, Lwów 1994; *Schematyzm diecezji kamieniecko-podolskiej*, Kamieniec Podolski 1994; *Schematyzm żitomirskiej diecezji*, Żitomir 1995; *Polacy w Kościele katolickim w ZSRR*, red. E. Walewander, Lublin 1991; *Odrodzenie Kościoła katolickiego w byłym ZSRR. Studia historyczno-demograficzne*, red. E. Walewander, Lublin 1993; A. H l e b o w i c z, *Kościół odrodzony. Katolicyzm w państwie sowieckim 1944-1992*, Gdańsk 1993; R. D z w o n k o w s k i SAC, *Polacy na dawnych Kresach Wschodnich. Z problematyki narodowościowej i religijnej*, Lublin 1994; Roczniki cytowanych czasopism z lat 1990-1997.

THE INSTITUTIONS OF RELIGIOUS LIFE FOR POLES IN THE STATES ESTABLISHED AFTER THE DISMANTLING OF THE USSR

S u m m a r y

In the empire of czarist Russia the most important religious institutions for Poles were parishes of the Catholic Church (of the western rite). In 1917 there were c. 1200 churches, chapels and oratories. In the USSR they were all liquidated, except the churches in Moscow and Leningrad. The Soviet authorities launched the same process of liquidation of the Church in the territories invaded after 1945. With the exception of Lithuania and Latvia, where the former structure of pastoral care had not been destroyed, until the 1980s some barely 120 parishes had remained in Belorus and the Ukraine out of more than 1000. The process of regeneration of the institution of the Catholic Church, begun during the time of M. Gorbachov's perestroika, permitted to rebuild, and partly establish, c. 1000 parishes. At the moment, in c.

1200 parishes in the former USSR there are regular or occasional services said in the Polish language for Poles. A new element in their work is the introduction of national languages: Byelorussian, Ukrainian, and Russian. They will influence the self-identification of the faithful of the Catholic Church, above all, the Poles. Outside the Baltic countries and Russia the Polish language is spoken in other institutions than the Church, e.g. in the theological seminaries in Belorus and the Ukraine. This language is indispensable in the process of education (the teaching staff, handbooks, and literature). Other religious institutions, which the Poles attend (associations, magazines, and radio broadcasts), are still fledgling. The shortage of the staff and finance stand in the way.

Translated by Jan Kłós